

*I. Smirnova, Y. Klymenko***Trends of the payment card market in banking**

The article presents the benefits that banks are carrying out activities on the cards. Studied modern world trends in cashless payments using bank cards with chips. Analyzed the activities of domestic banks in this market

Одержано 12.12.11

І.В. Смірнова, доц., канд. екон. наук, С.М. Непомняща, ст. гр. ОА 08-2*Кіровоградський національний технічний університет*

Депозитні операції комерційних банків України: проблеми та перспективи розвитку

У статті наведено переваги та недоліки, які отримують банки при здійсненні депозитних операцій на банківському ринку України. Досліджено тенденції розвитку депозитних розрахунків, а також розглянуто діяльність вітчизняних банків на депозитному ринку.
банк, зобов'язання, депозит, бухгалтерські рахунки

Постановка проблеми та її актуальність. В сучасних економічних умовах проблема формування ресурсів набуває першочергового значення. На сьогодні, для успішного функціонування та розширення діяльності банківської установи недостатньо залучити кошти за нижчою ціною, а розмішувати за вищою, для цього необхідно створювати ефективну систему управління банківською діяльністю.

Для успішної діяльності комерційних банків у конкурентному середовищі неодмінно слід нарощувати обсяги активних операцій, оскільки саме завдяки їм отримується прибуток, а отже, зрештою збільшується капітал банку. Проте власних коштів банку відчутно бракує для розширення кредитних вкладень, проведення операцій на фондовому, фінансовому та валютному ринках.

Лівову частку потреби в грошових ресурсах банки покривають за рахунок залучених коштів. Традиційно найбільша частка у структурі залучених коштів припадає на депозити. Операції із залучення банком коштів на депозит є пасивними депозитними операціями. Але депозитна операція може дати банку прибуток за умови, що вона здійснена як активна, тобто операція з розміщення банком коштів на депозит. Активними є депозитні операції тільки на міжбанківському ринку. Отож депозитом вважають залучені або розміщені кошти на визначених угодою умовах повернення з виплатою (сплатою процентів) або на безпроцентній основі, які не забезпечені з боку банку будь-якою власністю чи гарантіями.

Широкий спектр ризиків банківської діяльності обумовлює необхідність в їх всебічному аналізі, систематизації, та розробці ефективного механізму їх регулювання. Виходячи з того, що найбільшу частину в банківських зобов'язаннях складають депозитні кошти, значної актуальності набуває питання формування банками стабільної ресурсної бази шляхом ефективного залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на банківські депозитні

рахунки. Це обумовлює необхідність дослідження процесу здійснення депозитних банківських операцій, з метою виявлення, характеристики, класифікації та систематизації ризиків депозитних операцій банків та розробки механізму їх регулювання, який забезпечить формування стабільної ресурсної бази банку при забезпеченні економічних інтересів суб'єктів депозитних операцій. Тому, саме депозитні внески, відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банку, та слугують мірою довіри і визнання діяльності банку вкладниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у дослідження теорії і практики вивчення депозитів та депозитних операцій у складі ресурсної бази сучасних банківських інститутів, зокрема, зробили такі вчені: Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, А.М. Мороз, О.А. Дмитрієв., Р. Миллер та ін.

Але на сьогодні залишилось недостатньо дослідженим питання підвищення конкурентоспроможності банківської сфери, за рахунок збільшення залучених тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків. Тому, виникає певна обмеженість українських банків щодо формування своїх банківських депозитних ресурсів, отже паралельно постає питання залучення грошових коштів та перспектив розвитку депозитних послуг комерційного банку.

Метою статті є аналіз проблем та перспектив розвитку депозитних операцій для формування ресурсної бази комерційного банку та дослідження специфічних якостей існуючих депозитних інструментів.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням банківської системи будь-якої країни є підтримка економічного зростання шляхом підкріплення економіки необхідними фінансовими ресурсами. Банки є ключовою ланкою економічної системи країни, оскільки саме банківська система виконує одну з найважливіших економічних функцій з акумуляції тимчасово вільних коштів підприємств та населення з їх подальшим спрямуванням на забезпечення виробництва грошовими коштами.

Сукупність коштів, які є в розпорядженні банків і використовуються ними для проведення активних операцій є банківськими ресурсами, які в залежності від джерел формування поділяються на власні кошти, залучені і позичені ресурси. Більша частина банківських ресурсів формується за рахунок залучених та позичених коштів так званих зобов'язань, а не власних. Найбільшу частину в банківських зобов'язаннях складають залучені (депозитні) кошти, які є основним джерелом формування ресурсів банку, що спрямовуються на проведення активних операцій. До залучених ресурсів належать залишки коштів на поточних рахунках клієнтів, депозитні вклади юридичних та фізичних осіб, рахунки і депозити інших банків, цінні папери власного боргу [6].

На сьогодні кошти населення та юридичних осіб, залучені у депозити вітчизняних банків є найважливішою складовою депозитних фінансових ресурсів, необхідних для надання кредитів, фінансування інвестиційних проектів, підтримки національного товаровиробника.

Українська банківська система відрізняється значною мірою ризику, особливо в сучасних умовах збільшення масштабів банківської діяльності, розширення спектру банківських операцій, підвищення складності банківських технологій та посилення банківської конкуренції. Ризикованість банківської діяльності значною мірою впливає на обсяги залучення вітчизняними банками тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків, що обмежує можливості українських банків формувати свої банківські депозитні ресурси, необхідні для розвитку економіки та забезпечення виробництва грошовими коштами.

Також, негативний вплив на розвиток ринку депозитів в Україні мала фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році. В умовах кризи головним джерелом ресурсів для вітчизняних фінансових установ традиційно виступали депозити. Причому, на відміну

від локальних облігацій, через депозити банки можуть залучати не тільки гривню, але й іноземну валюту. Зростання обсягів валютних депозитів дозволить українським банкам хоч частково, але все таки компенсувати недолік іноземної валюти. Отже підвищений попит на депозити спричинить за собою їх подорожчання.

Відтак депозитні операції відображаються за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого ПП Національного банку України від 17.06.04 № 280 [1] залежно від контрагентів, виду вкладу (депозиту) та строків їх використання.

Бухгалтерський облік депозитних операцій ґрунтується на загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах: безперервності діяльності установи банку; стабільності правил бухгалтерського обліку; обережності; нарахування доходів та видатків (поділ звітних періодів); дати операції, окремого відображення активів та пасивів; переваги змісту над формою; оцінки активів та пасивів.

Надані депозити первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю відповідно як актив та зобов'язання і не підлягають взаємозаліку. Сума, строки та умови приймання вкладів визначаються між банком та вкладником на договірних засадах.

Облік операцій із залучення, розміщення, погашення депозитів, нарахування та списання (отримання) витрат (доходів) за ними здійснюється відповідно до інструкції з бухгалтерського обліку депозитних операцій установ комерційних банків України, що затверджена Постановою Правління Національного банку України 20.08.99 р. за № 418 [1]. Зазначена Інструкція визначає порядок обліку міжбанківських депозитів, депозитів суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб до запитання, короткострокових, довгострокових та гарантійних [4, с.205].

Відповідно до діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [1] виокремлюються окремі групи рахунків для обліку перелічених категорій депозитів.

1. За строками використання коштів депозити поділяються на: депозити до запитання; депозити на визначений строк (строкові).

До депозитів до запитання відносяться залишки тимчасово вільних коштів клієнтів банку на кореспондентських і поточних рахунках, а також кошти бюджету і позабюджетних фондів. Зазначені рахунки відкриваються відповідно до вимог Інструкції «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті», що затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18.12.98 р. за № 527 [1]. Депозит враховується на всю суму його номіналу на депозитному рахунку до моменту погашення.

2. Залежно від методу виплати процентів за депозитами: за період; на період (авансом); змінюється сума депозиту і сума, що надходить від депонента. В будь-якому разі номінальна сума депозиту і сума, що враховується на депозитному рахунку, збігаються.

За умовами виплати процентів «за період», сума сплачується періодично або в кінці строку, що визначений депозитним договором. Отже, на дату залучення коштів виконується бухгалтерське проведення:

Д-т Поточний рахунок клієнта (кореспондентський рахунок, каса, депозитний рахунок);

К-т рахунки депозитів.

Проценти авансом сплачуються одночасно із внесенням коштів на депозит, саме тому номінал депозиту буде перевищувати суму, отриману від депонента на суму сплачених авансом процентів. Отже, на дату залучення депозиту виконується таке бухгалтерське проведення:

- на суму отриманих коштів

Д-т Каса (поточний рахунок, кореспондентський рахунок);

- на суму сплачених процентів авансом

Д-т Витрати майбутніх періодів;

- на суму номіналу

К-т Депозитні рахунки.

Кошти на депозит залучаються за процентною ставкою, що зазначається в депозитній угоді. Як правило, для розрахунку суму нарахованих процентів, комерційні банки використовують номінальну або фактичну процентну ставку.

При використанні номінальної процентної ставки сума процентів за депозитом розраховується шляхом множення номіналу депозиту на процентну ставку, зазначену у депозитному договорі.

За допомогою фактичної процентної ставки сума процентів визначається за певний період з урахуванням раніше сплачених процентів. Розрахунок виконується із застосуванням номінальної процентної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму раніше сплачених процентів.

Незалежно від методу накопичення процентів, загальна їх нарахована сума не змінюється на дату закінчення дії депозитного договору.

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципом нарахування та відповідності з використанням рахунків «Нарахованих витрат» чинного плану рахунків, про що в обліку виконується проведення:

Д-т Рахунки процентних витрат;

К-т Рахунки нарахованих витрат.

Якщо дати нарахування і сплати процентів збігаються (наприклад, за депозитами овернайт), то банк (за умови, що це передбачено внутрішньою обліковою політикою) може безпосередньо відносити відповідну суму процентів на рахунки витрат. У цьому випадку в обліку виконується проведення:

Д-т Рахунки процентних витрат;

К-т Поточний рахунок клієнта.

Сплачені авансом проценти не рідше одного разу на місяць упродовж дії депозитного договору амортизуються з віднесенням відповідної суми на процентні витрати. Тобто, йдеться про бухгалтерський запис:

Д-т Рахунки процентних витрат;

К-т Витрати майбутніх періодів.

У разі неотримання депонентом належних сум процентних виплат по закінченні дії депозитного договору, сума процентів приєднується до депозиту (можливо враховувати цю суму і за рахунками нарахованих витрат) [4, с.209].

Відомо, що саме депозитні внески, відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банку та слугують мірою довіри і визнання діяльності банку вкладниками, тому є актуальним більш детальний їх розгляд.

Депозитні вклади юридичних та фізичних осіб поділяються на: депозити на вимогу (зобов'язання, які не мають конкретного терміну); строкові депозити (клієнт отримує кошти при настанні завчасно оговорених умов) [5, с.119]. Депозити на вимогу виступають найбільш ліквідними, але є декілька недоліків у їх використанні: 1) для власників – низька депозитна ставка; 2) для банків – необхідність створення більшого оперативного резерву для підтримання ліквідності. Щодо строкових депозитних рахунків, то вони мають чітко встановлений строк, по таким депозитам виплачується фіксований процент і, як правило, існують обмеження по достроковому вилученню коштів. Перевагою строкових депозитів для клієнтів є отримання високого процента, а для банків – можливість підтримання ліквідності з меншим оперативним резервом.

Недоліком строкових депозитів для клієнтів – є низька ліквідність і неможливість вільно користуватися коштами, на депозиті.

Існують також довгострокові депозити які вигідні банкам тим, що вони, мають значну часову тривалість і, відповідно, можуть слугувати джерелом довгострокових вкладень. В свою чергу, є і недоліки таких довгострокових вкладів для банків, це: 1) необхідність виплати підвищених процентів по вкладах і зниження, таким чином банківської маржі; 2) вплив різних факторів на депозити (політичні, економічні), що збільшує загрозу відтоку коштів з таких рахунків і відповідно зменшення ліквідності банків; 3) нездатність банку формувати такі ресурси на постійній основі [2, с. 22].

Варто відзначити, що дефіцит ресурсів – це проблема далеко не всіх банків. Є кредитні установи, яких ці проблеми не торкаються. Це банки з іноземним капіталом, що мають доступ до дешевих ресурсів материнських структур.

В сучасних умовах всі комерційні банки повинні дотримуватись головних принципів здійснення депозитних операцій:

- депозитні операції повинні сприяти отриманню прибутку або створювати умови для його отримання в майбутньому;
- депозитні операції повинні бути різноманітні і здійснюватись з різними суб'єктами;
- особливу увагу в процесі організації депозитних операцій варто приділяти терміновим вкладам;
- повинен дотримуватись взаємозв'язок і погодженість між депозитними і кредитними операціями по строкам і сумах депозитів і кредитів;
- організовуючи депозитні і кредитні операції, банк повинен намагатись мінімізувати свої вільні ресурси;
- банк повинен розвивати банківські послуги, що сприятимуть збільшенню депозитних ресурсів [3, с.139].

Також в умовах конкуренції більшість банків концентрують свою увагу на удосконаленні існуючих операційних процесів, що за сучасних умов є звуженим розумінням досягнення конкурентних переваг. Для підвищення ефективності депозитних послуг комерційного банку необхідно застосовувати не тільки цінові методи (зміна депозитних ставок), програма лояльності та інше, а й методи оптимізації процедур депозитного обслуговування клієнтів, з точки зору забезпечення клієнта необхідною інформацією або послугою на кожному етапі формуванні кінцевого продукту – задоволення потреби споживача.

Важливим чинником зростання обсягів депозитного ринку в Україні є також зростання грошових доходів юридичних та фізичних осіб, що за умови відсутності фінансового ринку, як альтернативи інвестування визначає депозитні вклади як головне джерело портфеля активів. За цих умов особлива увага звертається на фінансові аспекти діяльності банку. Відповідно, ефективність управління та функціонування комерційного банку в значній мірі будуть визначається ефективністю реалізації депозитної політики [6].

Висновки. Широкий спектр депозитних банківських операцій відображає глибоку інтеграцію банків у життя суспільства, а тому стабільність банківської системи є однією з передумов стабільності економіки в цілому. На сучасному етапі розвитку економіки України депозитні продукти банків у порівнянні з іншими формами інвестування тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних осіб та суб'єктів господарювання є найбільш простим варіантом розміщення коштів. Оскільки діяльність на фондовому ринку чи на ринку нерухомості потребує розпорядження крупними сумами вільних коштів, проблема ефективної діяльності банків із залучення коштів фізичних осіб та суб'єктів господарювання саме на банківські депозити у

подальшому набуватиме усе більшої актуальності, що обумовлює необхідність підвищення рівня надійності банків, особливо в умовах нестабільності економіки.

Список літератури

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Васюренко О.В. Депозиты как основной источник привлечения средств коммерческими банками / О.В. Васюренко // *Фінанси України*. — 2006. — № 11 — С. 88-92.
3. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку// *Фінанси України*. — 2008. - №5. — с.138-145.
4. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2000. — 404 с.
5. Миллер Р., Ван – Хуз Д. Современные деньги и банковское дело: Пер. С англ.. – М. ИНФРА – М., С.856.
6. Тітєвська О.В. Економічна характеристика депозитних операцій банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://intkonf.org/titievskia-ov-ekonomichna-harakteristika-depozitnih-operatsiy-bankiv/>. — Назва з титул. екрану.

И. Смирнова, С. Непомнящая

Депозитные операции коммерческих банков Украины: проблемы и перспективы развития

В статье приведены преимущества и недостатки, которые получают банки при осуществлении депозитных операций на банковском рынке Украины. Исследованы тенденции развития депозитных расчетов, а также рассмотрена деятельность отечественных банков на депозитном рынке.

I.Smirnova, S.Nepomnyascha

Deposit transactions of commercial banks in Ukraine: Problems and Prospects

The article presents the advantages and disadvantages, which are banks in the implementation of deposit transactions in the banking market of Ukraine. Investigated trends in deposit calculations, and discussed the activities of domestic banks in the deposit market.

Одержано 12.12.11